

KELTA CSONTVÁZAK ZICHYÚJFALURÓL

Írta: ÉRY KINGA

Természettudományi Múzeum Embertani Tára, Budapest

ÉRY, K.: *Celtic Skeletons from Zichyújfalu*. In the vicinity of Zichyújfalu (Fejér County) the fragments of eight persons' skeletons came to light from a La-Tène C type Celtic cemetery dating from the third-second century B.C. Up till now some 75—80 per cent of the cemetery has been excavated. One skeleton, that of a man, was of a robust physique and of a tall-medium stature. Four other skeletons, the remains of women, had gracile physique and they were of small and small-medium stature. One woman may be qualified taxonomically as Mediterranean perhaps with some Alpine elements.

Key words: La-Tène C, Celtic, Skeletons.

Bevezetés

A magyarországi kelták embertana a kutatás fehér foltjai közé tartozik. Az első részletes adatközlés NEMESKÉRI JÁNOS és DEÁK MÁRTA (1954) nevéhez fűződik; munkájuk 12 lelőhelyről származó 11 férfi, 5 nő és egy bizonytalan nemű egyén koponyaméreteit és leírását tartalmazza. Ezt követően KISZELYNÉ HANKÓ ILDIKÓ és KISZELY ISTVÁN (1967) jelentette meg a kölesd-lencsepusztai temetőből származó 5 férfi és 3 (+2) nő koponya- és vázcsont adatait. És végül, TÓTH TIBOR (1973) a már publikált leletanyaggon végzett további mérést, kutatást.

A közlemények csekélysege elsősorban azzal magyarázható, hogy a kelták temetői, kevés kivételtől eltekintve, kis létszámúak, emiatt, valamint birtuális temetkezési szokásuk következtében eleve kevés vizsgálható csontváz kerül ki temetőikből (F. PETRES 1971). Nagy sorozatokra hiába várva, úgy tűnik, továbbra is be kell érünk töredék-populációk vagy egyes leletek közreadásával, abban a reményben, hogy az adatok előbb-utóbb statisztikai értékű mintává növekednek.

Anyag és módszer

A temetőre a Fejér megyei Zichyújfalu határában 1981-ben bukkantak, csatornaásás közben. Az árokásó gép a csontvázak jó részét megromgálta. A mentőásatás eredményeként 7 sírt lehetett hitelesíteni, illetve feltárni, valamint egy további egyén kevés csontmaradványát begyűjteni (JUNGBERT 1982). E 8 sírral a temető mintegy 75—80 százalékban tekinthető feltártnak, teljes kiterjedését ugyanis az ott álló építmények miatt nem lehetett megkutatni. F. PETRES ÉVA és JUNGBERT BÉLA szíves tájékoztatása szerint a temető a La-Tène C periódusba, vagyis az i. e. III—II. századra keltezhető.

A csontok mérését MARTIN és SALLER (1957) szerint végeztem. A koponya-kapacitás számítása a porion—bregma magasság felhasználásával, a testmagasság számítása PEARSON (1899) szerint történt. A nem meghatározást ÉRY, KRALOVÁNSZKY és NEMESKÉRI (1963) módszerével végeztem. A felnőttek életkorát NEMESKÉRI, HARSÁNYI és ACSÁDI (1960) szerint, a gyermek életkorát SCHOUR és MASSLER (1941) szerint, valamint JOHNSTON (1961) táblázatai segítségével határoztam meg. Az embertani anyag a székesfehérvári István király Múzeum gyűjteményébe került.

Eredmények

A népesség nemi és életkori adatait az 1. táblázat szemlélteti. Részfeltárásról, kis mintáról lévén szó, ezekből csupán a csecsemő- és kisgyermek korú halottak hiányára és a felnőttek viszonylag alacsony halálozási korára érdemes felfigyelni.

Méréseket koponyán csupán három nő esetében lehetett végezni, ezek adatai a 2. táblázaton láthatók. Közlebbi értékelésre mindössze az 5. sír női koponyája volt alkalmas. Ennek agykoponyája hosszú, középszéles, magas (jelzői szerint dolichokran, orthokran, akrokran, eurymetop). Arcváza alacsony, középszéles (jelzői szerint euryprosop, euryen), szemürege középszéles, közép-magas (jelzője szerint mesokonch), orra keskeny, igen alacsony (jelzője szerint mesorrhin). Figyelembe véve vázcsontozatát és testmagasságát is, az elhalt egyén taxonómiailag leginkább a mediterrán formakörbe sorolható, esetleg alpi keveredéssel (1. ábra).

1. táblázat

Zichyújfalu. Nemi és életkori adatok
Table 1. Zichyújfalu. Sex and age data

Sírszám Grave No.	Nem Sex	Nemi kifejezett- ség foka Degree of sexuality	Nemi jelegek száma Number of sex traits	Életkor Age	Az életkormeghatározás alapja Criteria of ageing			
					O	S	H	F
1	Férfi Male	—	—	23—x	—	—	—	—
2	Nő Female	—0,73	14	37—46	1	—	—	3
3	Nő Female	—1,00	14	25—34	1	—	—	2
4	Férfi Male	+0,60	5	35—55	—	—	—	2
5	Nő Female	—0,31	16	25—34	1	—	—	2
6	Gyermek Child	—	—	13—15	csontosodás, ossification			
7	Nő Female	—1,00	6	37—43	1	—	3	2—3
I	Férfi Male	—	—	23—x	—	—	—	—

Említésre érdemes a 2. sírban talált nő esetében a sutura metopica megléte; a 3. sír női nyakszirtecsontján os tripartitum részlet, ugyanennél az egyénnél a jobb felső és bal alsó második premolaris impaktáltsága és felettük az 5. tejfog retardációja, ugyanennél az egyénnél az atlaszon a sulcus arteriae vertebralis zártsága; az 5. nő lambdavarratában varratcsontok jelenléte.

1. ábra. Zichyújfalu. 5. sír női koponyája
Fig. 1. Zichyújfalu. Skull of woman, No. 5.

2. táblázat

Zichyújfalu. Koponyaméretetek és jelzők
Table 2. Zichyújfalu. Cranial measurements and indices

MARTIN No.	Sírszám Grave No.	Nők Females		
		2	3	5
	1	(169)	(164)	178
	5	—	—	94
	8	—	—	(137)
	9	99	92	97
	10	(128)	—	116
	11	—	(109)	118
	12	—	102	—
	17	—	(121)	131
	20	—	(107)	114
	23	—	—	499
	24	—	—	314
	25	—	—	372
	26	—	—	118
	27	—	—	139
	28	—	—	115
	29	—	—	104
	30	—	—	121
	31	—	—	95
	38	—	—	1339
	40	—	—	(93)
	43	103	(98)	101
	45	—	—	(124)
	46	—	—	88
	47	—	—	102
	48	—	(62)	58
	51	—	(37)	40
	52	—	(30)	33
	54	—	—	21
	55	—	(46)	44
	60	—	48	48
	61	—	59	59
	62	—	42	43
	63	—	40	38
	65	—	—	—
	66	—	88	89
	69	—	27	—
	70	—	48	55
	71	—	26	32
	72	—	—	82
	75/1	—	—	26
	8 : 1	—	—	(77,0)
	17 : 1	—	(73,8)	73,6
	17 : 8	—	—	(95,6)
	20 : 1	—	(65,2)	64,0
	20 : 8	—	—	(83,2)
	9 : 8	—	—	70,8
	47 : 45	—	—	(82,3)
	48 : 45	—	—	(46,8)
	52 : 51	—	(81,1)	82,5
	54 : 55	—	—	47,7
	61 : 60	—	122,9	122,9
	63 : 62	—	95,2	88,4

3. táblázat

Zichyújfalu. Vázcsontméretek
Table 3. Zichyújfalu. Post-cranial measurements

MARTIN No.	Sírszám Grave No.		Férfi Male	Nő Female				
			4	2	3	5	7	
Clavicula	1	j	—	—	—	—	—	—
		b	—	—	—	—	—	—
	6	j	—	27	31	29	31	—
		b	—	28	27	31	—	—
Humerus	1	j	—	—	—	—	—	—
		b	—	—	—	—	—	284
	2	j	—	—	—	—	—	—
		b	—	—	—	—	—	280
	4	j	—	—	—	—	—	—
		b	—	—	—	—	—	—
	7	j	—	51	51	51	—	54
		b	—	52	51	51	—	55
Radius	1	j	262	—	—	—	—	—
Ulna	1	j	—	—	—	—	—	—
		b	—	—	—	—	—	—
Femur	1	j	462	409	—	(382)	—	—
		b	—	—	—	389	—	—
	2	j	460	407	—	(380)	—	—
		b	—	—	—	385	—	—
	6	j	29	22	21	24	—	—
		b	—	23	21	24	—	—
	7	j	31	27	22	26	—	—
		b	—	28	23	26	—	—
	9	j	39	31	28	31	—	—
		b	—	32	29	31	—	—
	10	j	27	24	21	21	—	—
		b	—	22	22	23	—	—
	19	j	55	40	—	(41)	—	40
		b	—	—	—	(41)	—	41
	20	j	—	—	—	—	—	—
		b	—	—	—	—	—	—
Tibia	1	j	—	—	—	—	—	—
		b	—	328	—	—	—	—
	1/b	j	—	—	—	—	—	—
		b	—	—	—	—	—	—
	3	j	—	—	—	—	—	—
		b	—	—	—	—	—	—
	8/a	j	—	27	—	28	—	—
		b	—	28	—	24	—	—
	9/a	j	—	21	—	22	—	—
		b	—	21	—	22	—	—
Fibula	1	j	—	—	—	—	—	—
Sacrum	2	j	—	—	—	—	—	—
		b	—	—	—	—	—	—
Testmagasság Stature (PEARSON)	5		120	—	—	—	—	—
			169,9	152,3	—	148,7	—	149,6

A mérhető vázcsontok adatai a 3. táblázaton találhatóak. Az egyetlen vizsgálható férfíváz alkatilag robusztus, testmagassága nagyközepes. A négy nő ezzel szemben gracilis alkatú volt, kicsi és kisközepes termettel. Termetük alacsonyabb és gracilisabb volt, mint a kölesd-lencsepusztai nők termete.

Kóros elváltozás csupán az 5. sírban talált nő alsó végtagján látható periosztitis, valamint a 6. sírban talált gyermek jobb falcsontján levő, belülről történt perforáció.

Bár Zichyújfalu esetében a sírok csekély száma önmagában is családi temetkezésre utal, amit a metrikus és morfológiai adatok bizonyos mértékig erősíteni látszanak, az anyag hiányossága és töredékessége miatt ebben a kérdésben embertani oldalról határozottan állást foglalni nem lehet.

*

(Közlésre beérkezett: 1984. március 14-én.)

IRODALOM

- ÉRY, K.—KRALOVÁNSZKY, A.—NEMESKÉRI, J. (1963): Történeti népességek rekonstrukciójának reprezentációja. — *Anthrop. Közl.* 7; 41—90.
- F. PETRES, É. (1971): A kelták Fejér megyében. — Fejér megye története az őskortól a honfoglalásig. 3. Székesfehérvár.
- JOHNSTON, F. E. (1961): Sequence of epiphyseal union in a prehistoric Kentucky Population from Indian Knoll. — *Human Biol.*, 33; 66—81.
- JUNGBERT, B. (1982): Zichyújfalu. *Rég. Füz. Ser.-I.* 35; 28.
- K. HANKÓ, I.—KISZELY, I. (1967): A lencsepusztai kelta temető embertani feldolgozása. — *Anthrop. Közl.*, 11; 187—198.
- MARTIN, R.—SALLER, K. (1957): *Lehrbuch der Anthropologie*. 3. Auflage. Stuttgart I—II.
- NEMESKÉRI, J.—DEÁK, M. (1954): A magyarországi kelták embertani vizsgálata. — *Biol. Közlem.*, 2; 133—158.
- NEMESKÉRI, J.—HARSÁNYI, L.—ACSÁDI, Gy. (1960): Methoden zur Diagnose des Lebensalters von Skelettfunden. — *Anthrop. Anz.* 24; 103—115.
- PEARSON, K. (1899): On the Reconstruction of the Stature of Prehistoric Races. — *Mathem. Contr. to the Theory of Evol.*, V. *Phil. Transact. of the Roy. Soc.*, Ser. A, 192; 169—244.
- SCHOUR, J.—MASSLER, M. (1941): The development of the human dentition. — *J. Amer. Dent. Assoc.* 28; 1153—1160.
- TÓTH, T. (1973): On the morphological modification of anthropological series in the Central Danubian Basin. — *Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung.*, 65; 323—350.

A szerző címe:

Author's address: Dr. ÉRY KINGA
TTM Embertani Tár
Budapest, Bajza u. 39.
H-1062